

УДК 930.2:003.074(=163.41)

ISSN–1451–3072

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Међуопштински историјски архив у Чачку

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ

КЊИГА 10 (2011)

ОДГОВОРНИ УРЕДНИЦИ
Андрија Веселиновић, Раде Михаљчић

Београд 2011

Срђан Рудић*

Историјски институт
Београд

**ПОВЕЉА БАЛШЕ II КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ДУБРОВЧАНИМА
ПРИВИЛЕГИЈЕ ДОБИЈЕНЕ ОД БРАТА МУ ЂУРЂА****

Ратац, 1379, новембар 20.

Сажетак: Балша II је на почетку своје владавине попут својих претходника издао повељу о слободи и безбедности дубровачких трговаца у својој земљи. Прописао је да као и раније дубровачки трговци плаћају приликом трговине житом два динара по мантији, да на Дању и Кривој Реци плаћају као у доба брата му Ђурђа, као да им се сва штета учињена од стране њега или његове властеле надокнади. Повеља је издата 20. новембра 1379. године у Ратцу.

Кључне речи: Балша II, Ђурађ, Дубровник, повеља, мантија, Дањ, Крива Река, Ратац.

Опис и ранија издања

Повеља Балше II Дубровчанима од 20. новембра 1379. године сачувана је у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Текст је записан дипломатичким брзописом у 8 редова на хартији димензија око 300 x 375 мм.¹ Хартија је на неколико места физички оштећена, тако да су уништени мањи делови текста. Реконструкција оштећених делова текста извршена је на основу старијих издања. Повеља је оверена воштаним печатом који је налепљен испод текста. На хартији је видљив водени знак као и трагови пресавијања.

* Ел. пошта: istorinst@hi.sanu.ac.rs.

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, државни и правни процеси* (ев. бр. 177029).

¹ Димензије повеље према подацима из Архива САНУ су 29,7 x 37 цм. Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 82. Према Божићу Шекуларцу повеља је димензија 29,6 x 27,6 цм. – Б. Шекуларец, *Дукљанско-Зетске повеље*, Титоград 1987, 173.

На позадини се налази натпис: *La poueglia de misser Balsa de la franchixie de mercatanti fata quando fo ser Piro de Gondola ambasatore alo ditto signor*, као и новији запис №. 121. an. 1380.

Повеља је до сада доживела неколико издања. Углавном читко исписан текст није задавао веће тешкоће приређивачима, тако да се највећи број разлика своди углавном на начелни приступ појединих приређивача начину издавања средњовековних докумената.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскии Споменици*, 85; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 193; С. Новаковић, *Законски споменици*, 196; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 109; Б. Шекуларац, *Дукљанско-Зетске повеље*, Титоград 1987, 166–173.

*Текст повеље**

+ Да ес(тъ) вѣдомо в(ь)сакомѸ. И г[оспо]д[и]нь Бал(ь)ша по
м(и)л(о)сти Б(о)жие с(ь)творихъ м(и)л(о)сть градѸ ДѸбров(ь)никѸ
моѡи брати и сръчанем(ь) |2| пријателем(ь) с(ь)поменѸюке старо
пријательство и любовъ кою сѸ имали с(ь) моѡмъ братиѡмъ и сь
5 мномъ, а ми мис(ь)лимо |3| такогере и боле: да хѡде трьгѡв(ь)ци
дѸбровѡчки свободно по моѡи з(е)мли и да кѸпѸю и продаю
в(ь)саки т(ь)рѡгъ |4| и жито и да понесе кѸде е ни(мъ) <драг>ѡ и да
плакѸю ц(а)ринѸ како е прѡво било по б̄ динара ѡдъ мантие а на
Д[а]нию |5| и на КриѸ РекѸ да пла(к)Ѹю како <с>Ѹ плакѸали при живо-
10 тѸ в(р)ата мога г[оспо]д[и]на Гюр(ь)гѡ и по в(ь)сои з(е)м(л)и моѡи
да сѸ |6| на законъ кои сѸ имали при Гюр(ь)гю. И за сие рѣкохъ ако
вѸде комѸ дѸбров(ь)чанинѸ цю Ѹзето ѡдъ мога чл(о)в(ѣ)ка |7| или
ѡдъ м(е)не да се в(ь)се исправи. И на томъ даю вѣрѸ мою и моѡх(ь)
властель да не потѡорѸ нѸ да с(ь)врьшѸ |8| до мога живота. Писа се
15 сиа повеља вь лѣто 5̄11̄ м(ѣ)с(е)ца ноебра к̄ д[ь]нь 8 Рѣтць.

Превод повеље

+ Да је знано свакоме. Ја господин Балша по милости Божјој учиних милост граду Дубровнику, мојој браћи и срдачним пријатељима, спомињући старо пријатељство и љубав коју су имали са мојом браћом и са мнош. А ми мислимо исто и боље: да дубровачки трговци иду сло-

* Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије

бодно по мојој земљи и да купују и продају сваку робу и жито и да носе куда је њима драго и да плаћају царину како је пре било по 2 динара од мантије, а на Дању и Кривој Реци да плаћају како су плаћали у време брата мојега господина Ђурђа. И да су по свој мојој земљи закони који су били за Ђурђа. И уколико буде неком Дубровчанину што узето од мога човека или од мене да се све подмири. И на то дајем веру моју и моје властеле да се то не оскврне него да се поштују за мога живота. Ова повеља је записана 20. новембра 1379. године у Ратцу.

Дипломатичке особености

Повеља почиње симболичком инвокацијом након које следи промулгација. Ово је једна од три сачуване зетске повеље која има промулгацију. У сва три случаја она је конструисана са императивном реченицом и ни једном се не помињу писмо, повеља или печат. У овом случају промулгација се налази на самом почетку повеље, исто као и у рашким повељама. Стереотипна промулгација на почетку световне повеље представља једну од најтипичнијих појава у српској дипломатици.²

Балша II у овој повељи, што је неуобичајено у оваквим уговорним исправама, поименце говори о неким царинама које су Дубровчани плаћали у Зети. Између Балшића и Дубровника често је долазило до сукоба везаних за царине. У овом конкретном случају увођење нових царина свакако је проистекло из новчаних неприлика у којима је био Балша II.³ Треба истаћи да су Дубровчани две године пре издавања ове повеље тврдили да се царина на Дању од старина плаћала само када се роба превозила лађом, док се на Кривој Реци уопште није плаћала.⁴ Проблем око царина није био решен овом повељом, већ је до поврмених несугласица између Балшића и Дубровчана долазило и касније.

Повеља, уобичајено за исправе настале у канцеларији Балшића, нема потпис. Печат је причвршћен на српски начин на 1 цм широку и 3,2 цм дугу папирну траку. Супротно српском обичају, восак са стражње стране је прекривен комадићем папира који је чврсто спојен са воском. На лицу повеље наливени су, доста неправилно, тамнозелени восак преко којег је једним делом преливен црвени восак. Отисак типара је захватио један део тамнозеленог, као и један део црвеног вос-

² С. Станојевић, *Студије из српске дипломатике*, Глас СКА 94 (1914) 252–253, 262.

³ *Историја Црне Горе* 2/2, Титоград 1970, 46 (С. Ћирковић).

⁴ Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике*, Београд 1935, 346; *Историја Црне Горе* 2/2, 46 (С. Ћирковић).

Срђан Рудић

ка. Типар је попречни овал ширине 2,1 цм и висине 1,8 цм.⁵ У пољу је приказана фигура за коју је Алекса Ивић сматрао да представља курјакову главу окренуту у лево, док је Грегор Чремошник сматрао да се не може тачно рећи о којој животињи се ради, али да је највероватније реч о вуку или псу чија је глава окренута удесно. Натпис на печату према Ивићу гласи: + с[и] пѣ[ч]ат г[осподи]на Гјурга [и] Балше, док према Чремошнику натпис гласи: **СИ ПЕЧАТЬ ГНА ГЮРГА И БАЛШЕ**.⁶

Важнији појмови

Мантија, 104 (страна), 8 (ред у издању) – мера за жито у земљама Балшића. Реч мантија је означавала врећу. Из једног уговора из 1379. године сазнајемо да је садржавала 10 дубровачких купела, односно 152,96 л.

Извори и литература: С. Ћирковић, *Мерење и мере у средњовековној Србији*, Работници, војници, духовници, Београд 1997, 153; *ЛССВ*, 395 (С. Ћирковић).

Топографски подаци

Дањ, 104 (страна), 9 (ред у издању) – град и епископско седиште на левој обали Дрима.

Извори и литература: ССА 6 (2007) 34 (Н. Порчић); ССА 9 (2010) (С. Рудић); *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља, према писаним изворима*, Београд 2010, 91–92 (М. Антоновић).

Крива Река, 104, 9 – неубицирани топоним у земљи Балшића. Балша II овом повељом одређује да се ту царина плаћа како је била плаћана у време његовог брата Ђурђа. Дубровчани су фебруара 1377. године, у упутству свом посланику код Ђурђа Балшића, тврдили да се у Кривој Реци (Chrīua Rīcha) ништа није плаћало.

Извори: Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике*, 346.

Ратац, 104, 15 – утврђени манастир подигнут на полуострву Ратац између Бара и Сутомора. У изворима се помиње од 1247. године.

Извори и литература: ССА 1 (2002) 21–22 (С. Марјановић-Душанић); *Лексикон градова и тргова*, 238–240 (К. Митровић).

⁵ G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 137.

⁶ А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 28, сл. бр. 24; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, 137.

Srđan Rudić

Institut d'Histoire
Belgrade

**CHARTRE DE BALŠA II PORTANT CONFIRMATION AUX RAGUSAINS
DES PRIVILÈGES ACCORDÉS PAR SON FRÈRE DJURADJ**

Ratac, 1379, 20 novembre

Résumé

Après son accession au pouvoir, Balša II, à l'instar de ses prédécesseurs, délivre aux Ragusains une charte par laquelle il garantit la liberté et la sécurité des commerçants de leur cité. Cette charte a été délivrée le 20 novembre 1379 à Ratac. Balša II y stipule que les commerçants ragusains doivent, comme auparavant, payer au titre du commerce du blé deux dinars par mesure appelée *mantija* (mot désignant aussi la soutane), qu'ils doivent aussi payer à Danj et à Kriva Reka la même somme qu'à l'époque de son frère Djuradj, et qu'ils sont soumis à toutes les lois qui étaient en vigueur sous ce dernier. Il promet également que tout dommage occasionné aux commerçants ragusains, par lui ou par ses seigneurs, sera compensé.

Mots-clés : Balša II, Djuradj, Dubrovnik, charte, mesure - *mantija*, Danj, Kriva Reka, Ratac.